

Милош М. Ковачевић¹
 Филолошки факултет, Београд
 Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац

СОМАТСКЕ НЕКОНГРУЕНТНЕ ПОСЕСИВНЕ СИНТАГМЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ²

У раду се анализи подвргавају синтаксичко-семантички модели соматских неконгруентних посесивних синтагми у српском језику. Анализа се непосредно односи само на експлицитне и имплицитне соматске неглаголске конструкције. Соматске глаголске конструкције у анализу се уврштавају само експланаторно, тј. у случајевима када трансформација супстантивних соматских синтагми у глаголске посесивне конструкције (конструкције с посесивним глаголима *имати*, *бити*, *посједовати* и *припадати*) служи за верификацију посесивног значења. Све соматске супстантивне синтагме у раду смо подијелили у двије велике групе: 1) *атрибутивне соматске посесивне синтагме*, и 2) *синтаксички посредне соматске посесивне синтагме*. Извршена је детаљна синтаксичко-семантичка анализа свих подтипова кроз које се остварују два наведена типа неглаголских соматских посесивних конструкција.

Кључне ријечи: посесивност, неотуђива посесивност, соматска посесивност, неконгруентне супстантивне синтагме, посредне синтаксичке конструкције

1. О соматској посесивности

О лингвистичкој категорији посесивности (или присвојности), која се дефинише као однос између посесора (посједника) и посесума (посједованог ентитета), при чему посесум као објекат посесије припада посесору као субјекту посесије, писано је доста и у граматичкој и у научној синтаксичкој србистичкој и/или сербокroatистичкој литератури. Посесивности су посвећене чак и двије монографије (Стојановић 1996; Куна 2012). У свим радовима о посесивности увијек се спомиње и посесивни однос дијела и цјелине, при чему се указује да је тај однос карактеристичан како за жива бића (најчешће људе), тако и за предмете.

Будући да се све оно што припада људском организму назива соматским, онда се и синтаксичке конструкције којима се изражава однос дијелова тијела и човјека као цјелине називају соматским. И у србистичкој и/или сербокroatистичкој литератури при обради посесивних

¹ mkovacevic31@gmail.com

² Рад је настао у оквиру пројекта 178014: *Динамика структуре савременог српског језика*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

конструкција тек покатакд ће се наићи на тај термин. Врло ријеткој употреби датог термина у радовима о посесивности разлог је то што при анализи посесивности ни у једном раду, па чак ни у поменутиим монографијама, соматске посесивне конструкције нису анализирание као посебна синтаксичко-семантичка (пот)категорија.

Не треба онда ни да чуди да међу немалим бројем радова о посесивности (в. нпр. библиографију синтаксичке литературе у Вићентић и др. 2004) нема ниједнога који је посвећен анализи соматских посесивних конструкција.

Предмет овога нашега рада управо су соматске неконгруентне посесивне конструкције у савременом српском језику. Из анализе се, дакле, искључују посесивне конструкције у којима је посесум изражен посесивним придејвом или посесивном замјеницом, због тога што су те конструкције и са синтаксичког и са семантичког аспекта готово једнообразне. У раду ћемо се, дакле, бавити само конструкцијама код којих су и посесор и посесум изражени супстантивним лексемама. А те су синтагме с обзиром на синтаксички међуоднос посесора и посесума двоврсне: у једнима је посесор у надређеној, а у другима у подређеној синтагматској позицији. Прве се у литератури безизузетно семантички одређују као посесивне, док се друге семантички квалификују као синтагме с квалитативним значењем, односно са значењем карактеристичне појединости (в. Ковачевић 1981; 1983; 1992; Стојановић 1996; Ришнер 2006; Омеровић 2011; Куна 2012). Семантички су, међутим, соматске посесивне и синтагме са значењем карактеристичне појединости готово неодвојиве, па их зато и треба посматрати заједно (в. нпр. Стојановић 1996; Куна 2012). Њихову семантичку инваријантност потврђује и лексичкосемантички однос меронимије, под који потпадају. Меронимија подразумеивава однос дијела и цјелине, с тим да се појам који означава цјелину назива *холоним*, а појам који означава дио назива се *мероним*. Меронимска формула гласи: А је дио Б-а, на примјер *рука* је дио *тјијела*. А „тест за препознавање меронимије сачињава реченица: Х[олоним] има М[ероним]: тело има главу...” (Драгићевић 2007: 293). И заиста све соматске и посесивне и синтагме карактеристичне појединости имају меронимску структуру. Меронимија се, међутим, не своди само на соматске конструкције. Нити све посесивне конструкције са саодносом цјелине и дијела потпадају под соматске.

У литератури се, још од рада Ч. Филмора (1968), као једна од најбитнијих, ако не и најбитнија, подјела посесивних конструкција врши на конструкције неотуђиве и конструкције отуђиве посесивности. Готово да нема србистичког и/или сербокroatистичког рада о посесивним конструкцијама који ту диференцијацију не уважава (в. нпр.: Ковачевић 1981; 1992; Стојановић 1996; Пипер 2005; Омеровић 2011; Куна 2012. и др.). Све соматске конструкције потпадају под конструкције неотуђиве посесивности, али све конструкције неотуђиве посесивности нису соматске.³

3 Неотуђива посесивност се односи на делове тела (тзв. соматска посесивност, нпр. *њена рука*) на сроднике и делове ствари” (Пипер 2005: 682). „Референти термина

2. Типови соматских неглаголских конструкција

У овоме раду анализи ће бити подвргнута два структурно-семантичка типа соматских посесивних конструкција⁴:

а) *атрибутивске соматске посесивне синтагме*, то су граматикализоване атрибутивске конструкције код којих посесор и посесум чине супстантивну синтагму (супстантиви којим се означава човјек и његов дио тијела у непосредном су атрибутивном односу); то је синтаксичко-семантичка посесивност, тј. посесор и/или посесум и синтаксички су и семантички у посесивном односу (супстантивна лексема, именица или именичка замјеница којом се означава човјек или његов дио тијела има функцију атрибута с посесивним значењем). У те конструкције осим правих атрибутивских посесивних конструкција улазе и атрибутивске конструкције са квалитативним или значењем карактеристичне појединости;

б) *синтаксички посредне соматске посесивне синтагме*, то су „посредне” конструкције у којима ни посесор ни посесум немају функцију атрибута, али семантички подразумевају соматску посесивност; супстантиви којима се означава човјек и његов дио тијела не чине супстантивну синтагму, нису у непосредној синтагматској вези, ниједан дакле не врши у реченици функцију атрибута, него имају неатрибутивске функције. Иако не чине супстантивну синтагму као непосредну синтаксичку конструкцију, дати супстантиви посматрани у лексичкосемантичком међуодносу увијек подразумевају соматску посесивност. У питању су конструкције у којима “непосесивни” глагол у предикату својом семантиком условљава навођење и супстантива којим се именује човјек и супстантива којим се именује неки његов интегрални дио тијела у различитим неатрибутивским функцијама. Ове соматске конструкције, дакле, не потпадају ни под атрибутивске соматске конструкције ни под предикатске соматске конструкције (конструкције у којима се посесивна веза посесора и посесума обиљежава посесивним глаголом, најчешће глаголом имати, бити, посједовати или припадати), него су заправо глаголом опосредоване соматске конструкције засноване на лексичкосемантичком међуодносу двају неатрибутивских реченичних чланова.

сродства, имена делова тела, одеће и позиције (on his left) имплицирају референте са којима се налазе у односу неутуђиве посесије” (Стојановић 1996: 19). „Унаточ дјеломичним разликама у литератури те међујезичним и међукултурним разликама у подручју неутуђиве посвојности, широко поимање те појаве укључивало би објективну (односи дио–цјелина те родбински и социјални односи) и субјективну неутуђивост (психолошка стања, културни атрибути)” (Куна 2012: 26–27).

- 4 Б. Куна сматра да се „с обзиром на однос између елемената посвојнога односа: посједника (посесора) и посједованог (посесума)” могу извојити три синтаксичко-семантичка типа посесивности:

„1. *атрибутивна посвојност* – посједник има атрибутивну улогу у односу на посједовано;
2. *предикативна посвојност* – веза између посједника и посједованог лексички [је] изражена посвојним или релацијском глаголима (имати, бити, припадати); и
3. *вањска посвојност* – веза између посједника и посједованог на синтактичком је плану остварена глаголом, а семантички су они у односу зависности: *Браћа су му одвели у заробљеништво, а он је мајку чврсто држао за руку*” (Куна 2012: 11–12).

2.1. Атрибутивне соматске посесивне конструкције

Граматикизоване соматске супстантивне неконгруентне синтагме дијеле се с обзиром на то коју синтагматску позицију заузимају посесор и посесум – у два структурна типа: 1) синтагме с посесором у зависној а с посесумом у надређеној синтагматској позицији, и такве се синтагме називају правим посесивним синтагмама, и 2) синтагме с посесумом у зависној а с посесором у надређеној синтагматској позицији, а такве се синтагме називају синтагмама с квалитативним или са значењем карактеристичне појединости. Та два типа синтагми, с обзиром на то да ли у синтагматски однос ступају супстантивне лексеме којима се означава човјек и његов дио тијела или пак лексеме којима се означава однос између већег и мањег дијела тијела, чине два подтипа: 1) соматске посесивне супстантивне синтагме с односом дијела и цјелине, и 2) соматске супстантивне синтагме са посесивним односом два дијела тијела – већег и мањег.

2.1.1. Праве соматске атрибутивне посесивне синтагме

Праве соматске атрибутивне посесивне синтагме јесу све супстантивне синтагме с посесором у зависној, а с посесумом у надређеној позицији. Посесор увијек има функцију атрибута у односу на посесум. Семантичка структура синтагме подразумијева да посесору реализованом у зависној позицији синтагме припада као интегрални дио оно што је изражено посесумом у надређеној позицији синтагме. То је општа семантичка структура свих правих соматских атрибутивних посесивних синтагми. Међутим, структура падежних и/или предлошко-падежних модела неконгруентних супстантивних синтагми којим се изражава посесивност овога типа зависи прије свега од тога да ли соматска посесивност подразумијева: 1) однос дијела и цјелине тијела, или 2) однос дијела и дијела тијела.

2.1.1.1. Синтагме са односом дијела и цјелине тијела

То су све синтагме којима се супстантивном ријечју (именицом или именичком замјеницом) као посесором именује човјек или упућује на њ, док се супстантивном ријечју као посесумом именује дио тијела. Притом супстантивна ријеч којим се обиљежава посесор увијек врши функцију неконгруентног атрибута у односу на супстантивну лексему којом се именује посесум. Овај тип соматске посесивности изражава се у савременом српском језику четирима падежним и предлошко-падежним моделима супстантивних неконгруентних синтагми, и то:

- а) синтагмама с беспредлошким посесивним *генитивом*, као нпр.:⁵
– *Очи жене постадоше веселе. – Рука њога човјека бијаше велика. –*
Одозго су се видјеле само главе људи. – Грче се лица пролазника, и сл.

5 Готово сви примјери које наводимо у раду настали су модификовањем и престилизовањем, најчешће само скраћивањем, примјера који су дати у цитираној литератури.

- б) синтагмама с беспредлошким посесивним дативом, као нпр.:
 – Руке су му биле хладне. – Коса јој је дуга. – Грче се лица пролазницима. – На икони сијају очи светитељу. – Игра му јабучица. – Отекло му је стојало. – Образи су јој црвени. – Уши су му велике. – Можеш ли погледати у очи својим колегама?, и сл.
- в) генитивном синтагмом с предлогом У, као нпр.:
 – У ње је врела крв. – У наших комшија су дуги језици. – У жене је осјетљиво срце. – У дјевојчице очи постадоше сузне. Мека је кожа у мале дјеце, и сл.
- г) генитивном синтагмом с предлогом ОД, као нпр.:
 – То су кости од човјека. – То је лобања од праћовјека, и сл.

У литератури се од наведених четирију типова супстантивних неконгруентних синтагми унисоно из соматских искључују генитивне синтагме с предлогом *од*. Наиме, констатује се да се овим приједлогом посесивни однос дијела и цјелине може исказати само ако генитивна именица има обиљежје [– живо], као нпр.: *праћ од куће, враћа од шамнице, нога од стола, кора од лубенице* и сл. (Фелешко 1995: 111), или пак обиљежја [– људско] и [+ живо], као нпр.: *перо од лабуда, глава од змије, перје од кокоши*, и сл. (Куна 2012: 40). То унисоно мишљење да се генитивом с предлогом *од* не може обиљежити однос човјека и његовог дијела тијела није тачно, јер се готово искључиво та форма употребљава у случајевима када се жели идентификовати којој цјелини (ком живом бићу) припада пронађени одвојени дио тијела неког живог бића. Кад год се, дакле, одређује којој врсти живог бића (а не ком референту као представнику те врсте) припада „спорни” дио тијела, употребљава се генитив с предлогом *од*, па нпр. синтагма *кости од човјека* значи „човјечија кост” (а не нпр. животињска). Генитив с предлогом *од* тако изражава соматску посесивност само онда кад генитивна именица има обиљежје [+људско] и [– живо].

Од свих наведених посесивних синтагми само се генитивном синтагмом с предлогом *у* изражава искључиво неутуђива посесивност, најчешће соматска: супстантивном ријечју у генитиву с предлогом *у* именује се људско биће коме припада дио тијела именован надређеним чланом синтагме⁶. За наведени тип супстантивне синтагме се, међутим, без консултовања ширег функционалностилски разнообразног корпуса, а посебно корпуса књижевноумјетничког стила, тврди да „употреба предлога *у* са генитивним обликом назива посесора (*у Милице дуге Шрејавице* и сл.) у савременом српском језичком стандарду представља синтаксички архаизам или регионализам, нпр.: „*У мајке је кћерка била...*” (Пипер 2005: 694), односно да „су оствараји с приједлогом *у* у знатној мјери архаични, стилски обиљежени, пучкога подријетла: *У ње је била јединица ћер*” (Куна 2012: 111). Да је дата тврдња неутемељена,

6 „Ако, међутим, посесор има обележја [+ human] [+ animate] [...] он ће у површинској структури бити представљен генитивном синтагмом с предлогом У: *У њега је било само једно око; У њега је срце мимо друге људе*” (Стојановић 1996: 430).

да не кажемо „одокативна”, лако је доказати анализом књижевномјетничког стила како српских тако и хрватских писаца, гдје се посесивни генитив с предлогом *у*, иако стилски обиљежен, тешко може сматрати „архаизмом”, а још мање „регионализмом”, а најмање одликом само разговорног (народног) језика⁷.

Од свих посесивних падежних форми највише „дискусија” и неслагања у литератури је било у вези са посесивним дативом, што потврђује и преглед мишљења о синтаксичком статусу ове падежне форме у славистичкој, србистичкој и/или сербохрватистичкој литератури који даје И. Палић (2010: 101–105). Једни су сматрали да је посесивни датив прави атрибут у оквиру супстантивне синтагме, други да посесивног датива као атрибута и нема, него је у питању неправилан објекат, док „највећи број истраживача” сматра да такав датив „врши сложену објекатско-атрибутску службу” (Палић 2010: 101)⁸. За оспоравање постојања посесивног датива као атрибута по правилу нису нуђени релевантни синтаксички критеријуми, па су оспораватељи њихов недостатак покаткад надомјештали чак и критеријумима „причињавања”⁹.

Критичари постојања посесивног датива, па чак и они који се залажу за његову двоструку функционалну интерпретацију – и као индиректног

7 Тако смо (Ковачевић 1981: 30) забиљежили примјере овог типа посесивног генитива у језику савременог хрватског писца Анђелка Вулетића: „...а очи у Валентинове постадоше крупне и сузне”; „...погледај им дланове као језици у мале дјеце”, као и у роману *Дорошеј* савременог српског писца Добрила Ненадића: „У ње је кипућа крв”; „А у жене је, зна се, разум сличан мутном поточићу” (Добрило Ненадић, *Дорошеј*, Београд: Рад, Народна књига, БИГЗ, 1980: 152, 96), док К. Фелешко (1995: 125) за овај тип посесивне синтагме наводи по један примјер из романа *Бихорци* Тамара Сијарића: „У жене је претанко срце” – и из романа *Понижење Сократија* Ранка Маринковића: „Ех, какве су у тебе, мишу, ручишине”.

8 То широко распрострањено схватање у свим словенским језицима репрезентује сљедеће тумачење П. Пипера: „Посесивност у српском језику може бити исказана на начин који се, будући у основи предикатски, истовремено схвата и атрибутски. То су конструкције с тзв. посесивним дативом. Уп. *Никола удружа Јовану руку*. *Никола стиже Јовану руку*. Ту је, с формалне стране, примаран однос предикат – индиректни објекат (*стиже ... Јовану*), а атрибутску, посесивну интерпретацију (*Јовану руку* као ’Јованову руку’) сугерише значење датих именица” (Пипер 2005: 694–695); или пак мишљење Б. Куне (2003:168), по коме је посесивни датив „гранични начин између атрибутне и предикатне посвојности” (Куна 2003: 168).

9 В. нпр.: „Ја, међутим, морам рећи да *ми се не чини* прихватљивим ниједну јединицу, докле је год о синтакси ријеч, прогласити двоструко зависном или синтаксички двофункционалном. [...] Стога, *по моме мишљењу*, дативни супстантив у реченици *Мајка је гјешешу одрезала нокте* (и другим сличним реченицама) не може у исто вријеме бити и допуна предикатском глаголу и одредба (детерминатор) акузативном објекту. [...] У дилеми који је реченични члан надређен, „*чини се* да избор може бити само један – управни глагол” [истицање курзивом – МК] (Палић 2010: 103–104). Палић, међутим, заборавља да „причињавање” или субјективно „мишљење” не могу бити научни критеријуми. Наведено Палићево „причињавање” негира и он сам (2010: 145) када говори о дативној поткатегорији „носиоца апсолутног стања”, гдје наводи примјере реченица с копулативним глаголом у предикату, коме ни дативни нити било који други објекат никако не може бити додат, јер копулативни глагол *бити* не може отворати мјесто објекту.

објекта и као неконгруентног атрибута – као да су изгубили из вида чињеницу да се посесивни датив често, ако не и најчешће, јавља у реченицама с копулативним глаголом у предикату, а да копулативни глагол никако не може имати као додатак објекат. Неки су ту чињеницу покушали „заобићи” термилошким „маскирањем”. Тако П. Пипер каже да се „посесивне конструкције типа *Руке су му промрзле* називају и конструкцијама са *спољашњим посесором* пошто у њима посесор исказан енклитичким дативом није ни субјекат ни најближи објекат него се налази изван тог односа” (Пипер 2005: 695). Заиста није јасно како да „посесор исказан енклитичким дативом”, који је недвосмислено неконгруентни атрибут, буде „субјекат” или „најближи објекат”. Атрибут је атрибут, и он, у теорији реченичних чланова, не може бити ни субјекат ни објекат, а ни прилошка одредба. Зато никакво „проглашење” енклитичког посесивног датива уз копулативни глагол „спољашњим посесором” не може довести у питање његову атрибутску функцију, иако је замагљује¹⁰.

Из наведених разматрања статуса посесивног датива јасно је да соматске дативне посесивне јединице, зависно од типа глагола у предикату, могу имати или функцију неконгруентног атрибута (нпр. у реченицама с копулативним глаголом у предикату), или омогућавати двоструку функционалну интерпретацију: и као индиректног објекта, и као неконгруентног посесивног атрибута.

Посесивна вриједност свих четирију модела неконгруентних соматских посесивних синтагми потврђује се и могућношћу њихове преобразбе у конструкције глаголске посесивности. Наиме, сваки од наведених структурних типова неконгруентне синтагме може се трансформисати у конкурентну форму посесивне глаголске конструкције, тако што ће посесор и посесум бити повезани посесивним глаголом *имаћи*, који је и верификатор посесивног односа, као нпр.: *очи жене* → *жена има очи*; *Уши су му велике* → *Он има велике уши*; *Мека је кожа у мале дјеце* → *Мала дјеца имају меку кожу*; *То су кости од човјека* → *човјек има кости*.

2.1.1.2. Синтагме са односом дијела и дијела тијела

Ни у граматичкој ни у научној синтаксичкој литератури не помињу се посесивне соматске синтагме у којима се посесивни однос не успоставља између дијела и цјелине тијела, него између два дијела

¹⁰ Сљедећа констатација, међутим, нема статус научног замагљивања, него материјалне грешке: „У оквиру предикатске посесивности нису честе, али су живе и конструкције с логичким субјектом у дативу, нпр. *Ани је коса жуста*. *Пери су ноге дуге*, *Њима је кожа њежна*, у којима је атрибут рематизован” (Пипер 2005: 699). У наведеним примјерима, наиме, нема логичког субјекта у дативу, него су то примјери са граматичким субјектом у номинативу (*коса*, *ноге*), а дативни облици *Ани* и *Пери* и њима прави су репрезентанти посесивног датива (*коса Ани* → *Анина коса*; *Пери ноге* → *Перине ноге*; *кожа њима* → *њихова кожа*), тако да дати примјери не потпадају под предикатску него под атрибутску посесивност.

тијела¹¹ – мањег и већег – при чему је већи дио тијела као посесор именован зависним, а мањи дио тијела као посесум надређеним чланом супстантивне неконгруентне синтагме. У тим синтагмама посесор као зависни члан синтагме увијек има функцију неконгруентног атрибута. У синтагмама с односом дијела и дијела тијела посесор као неконгруентни атрибут може бити изражен сједећим падежним и предлошко-падежним посесивним формама:

- а) *беспредлошким посесивним женићивом*, као нпр.:
– Повриједио је кољено десне ноге. – Утегао је зглоб лијеве руке. – Сломио је сивојало лијеве ноге. – Замотао је шаку десне руке. – Осјећа бол у костима десне руке.
- б) *посесивним локативом с предлогом НА*, као нпр.:
– Помодрели су нокти на прстима једне руке. – Диже ми се коса на глави. – Повриједио је палец на лијевој нози. – Капак на једном оку бијаше отекао. – Испод чарапа се виде натекле вене на ногама.
- в) *посесивним локативом с предлогом У*, као нпр.:
– За тебе куца срце у грудима. – Цвокоћу зуби у устима. – Леди се крв у жилама. – Он има проблема са залисцима у срцу.

Три наведене падежне и предлошко-падежне форме неконгруентних атрибута у соматским супстантивним синтагмама у којима у посесивни однос ступају два дијела тијела обједињава значење припадања: дио тијела обиљежен посесумом у надређеном члану синтагме припада дијелу тијела обиљеженом посесором у зависном члану синтагме. Та два дијела тијела природно стоје у односу неотуђиве посесије. Провјеру посесивне вриједности свих наведених соматских синтагми могуће је извршити њиховом трансформацијом у посесивне глаголске синтагме с глаголом *имаћии* као верификатором посесивног значења, као нпр.: *шака десне руке* → *десна рука има шаку*; *коса на глави* → *глава има косу*; *залисци у срцу* → *срце има залиске* итд. Три наведена модела неконгруентних супстантивних соматских синтагми разликују се, међутим, по томе што су, за разлику од генитивне синтагме, локативним синтагмама с предлозима *на* и *у* еквивалентне не само посесивне глаголске синтагме с глаголом *имаћии* него и синтагме са глаголом *бићии* или *налазићии се*: *нокти на прстима* → *нокти су / налазе се на прстима*; *коса на глави* → *коса је / налази се на глави*; *крв у жилама* → *крв се налази / је у жилама*; *залисци у срцу* → *залисци се налазе / су у срцу* итд. Трансформација супстантивних посесивних синтагми у еквивалентне глаголске посесивне синтагме с глаголима *бићии* и *налазићии се* показује да је, за разлику од синтагми беспредлошког генитива, овдје посесивно значење ослободено

11 Истина, у литератури су забиљежена два примјера таквих соматских синтагми, сврстаних, без коментара, међу бројније примјере синтагми са несоматским односом дијела и цјелине. Тако Т. Батистић (1970: 190) биљежи примјер: Сталне пријетње које изазивају страх доводе до натицања *слузница у носу*; а М. Омеровић (2011: 164) примјер: У случају потпуног губитка или потпуне функционалне неспособности ... *палеца на нози*...

локационим, тако да наведене локативне соматске супстантивне синтагме с предлозима *на* и *у* имају посесивно-локационо значење. И то не исти тип локационог значења, јер синтагме с приједлогом *на* увијек подразумевају значење екстралокације (посесум је смјештен на горњој површини посесора), а синтагме с предлогом *у* – значење интралокације (посесум је смјештен у унутрашњости посесора). Управо због тога врло ријетко је могућа конкурентност наведених локативних соматских синтагми, као нпр.: *залисци у/на срцу*. Неки од примјера посесивног односа два дијела тијела могу се реализовати и у форми генитивне посесивне синтагме и у форми локативне посесивне синтагме с предлогом *на*, као нпр.: *палац на лијевој ноzi / палац лијеве ноге; кољено десне ноге / кољено на десној ноzi* и сл. Често се, међутим, та два посесивна модела не могу замјењивати, као нпр.: *коса на глави / *коса главе; вене на ногама / *вене нога*. Осим тога, посесивни генитивни модел по правилу није конкурентан локативном посесивном моделу с предлогом *у*, уп.: *срце у грудима / *срце груди; језик у устима / *језик уста; крв у жилама / *крв жила* и сл.

2.1.2. Соматске атрибутивне синтагме са значењем карактеристичне појединости

Разматрајем неконгруентним соматским посесивним синтагмама сродне су супстантивне соматске синтагме с неконгруентним атрибутом са значењем квалитативности или карактеристичне појединости¹². Та два типа неконгруентних супстантивних соматских синтагми имају хијастичан распоред посесора и посесума. У посесивним соматским синтагмама посесор је именован зависним, а посесум надређеним чланом синтагме (нпр. *велике уши човјека*), док је у супстантивним синтагмама карактеристичне појединости унутарсинтагматски распоред посесора и посесума обрнут: посесор је именован надређеним, а посесум подређеним чланом синтагме (нпр.: *човјек великих ушију*)¹³. Неконгруентним супстантивним соматским синтагмама са значењем карактеристичне појединости обиљежава се искључиво неутуђива посесивност. Зависни члан синтагме увијек има функцију неконгруентног атрибута, с тим да се њиме обиљежава дио тијела којим се карактерише или човјек у цјелини, или пак неки други дио човјековог тијела. Тако се с обзиром на међуоднос дијела тијела и цјелине којој тај дио припада све супстантивне соматске синтагме карактеристичне појединости могу подијелити у двије групе: 1) синтагме са односом дијела и цјелине тијела, и 2) синтагме са односом већег и мањег дијела тијела.

12 О употреби и семантичком међуодносу датих термина у србистичкој и/или сербокроатистичкој литератури в. Ришнер (2006: 263–265).

13 „Када је ријеч о сличности двију атрибутивних категорија, може се рећи како је скупина с квалитативним генитивом зрцална структурна пројекција посвојне скупине” (Куна 2012: 42–43).

2.1.2.1. Синтагме карактеристичне појединости са односом дијела и цјелине тијела

Супстантивне соматске синтагме у којима се подређеним чланом у функцији неконгруентног атрибута обиљежава дио тијела, док се надређеним чланом синтагме именује лице, или упућује на лице, којему дати дио тијела припада могу се обиљежити трима падежним и предлошко-падежним формама у функцији неконгруентног атрибута са значењем карактеристичне појединости:

- а) *беспредлошким ģенитивом*, као нпр.:
– Посматрали су *дјевојку њлаве косе*. – Поред нас прође *дијетше крујних очију*. – Све их је опчињавала *жена црних очију*. – Угледаше *стараца дуђе браде*. – Пред њим је сједила *жена одњегованих ноктију*. – Сусрете *дјечака веселог лица*. – Био је то *човјек великог срца*.
- б) *инструменталом с предлогом С(А)*, као нпр.:
– Посматрали смо *дјевојку с њлавом косом*. – Поред нас прође *дијетше с крујним очима*. – Све их је опчињавала *жена с црним очима*. – Угледаше *стараца с дугом брадом*. – Пред њим је сједила *жена с одњегованим ноктиима*. – Сусрете *дјечака с веселим лицем*.
- в) *ģенитивом с предлогом БЕЗ*, као нпр.:
– Улицу прелази *човјек без ноге*. – Приђе нам *старац без руке*. – Међу њима се издвајао *човјек без косе*. – Био је то *рибар без једнога ока*.

Наведени примјери показују да су синтагме беспредлошког генитива и инструменталне синтагме с предлогом *с(а)* синонимне. У оба се случаја посесумом као зависним чланом синтагме обиљежава неки дио тијела као карактеристична појединост којом се квалификује лице као посесор обиљежен надређеним чланом синтагме. Притом, именица којом се обиљежава дио тијела мора бити праћена обавезном одредбом, по правилу у функцији конгруентног атрибута,¹⁴ што потврђује неграматичност примјера без детерминатора: *Посматрали смо *дјевојку косе*. *Поред нас прође *дијетше с очима* и сл.).

Посесивно значење ових синтагми потврђује се могућношћу њихове трансформације у глаголске посесивне синтагме с глаголом *имати*, као верификатором посесивне релације: *старац дуђе браде / с дугом брадом* → *старац има дуђу браду; жена црних очију / с црним очима* → *жена има црне очи* и сл.

У односу на синтагме беспредлошког генитива и инструментала с предлогом *с(а)*, којима се лице одређује присуством карактеристичног дијела тијела, генитивом с предлогом *без* обиљежава се одсуство интегралног дијела тијела као карактеристична појединост посесора именованог у надређеном члану синтагме. Док је приписивање „посједовања” дијела тијела комуникативно редундантно, јер се ради о урођеном

¹⁴ На што је, што показује В. Ришнер (2006: 257–265), скретана пажња још од најстаријих граматика.

односу дијела и цјелине, па због тога дио тијела постаје „карактеристичан” тек употребом детерминатора, докле је одсуство дијела тијела само по себи неприродно (јер се раскида иманентна посесивност) што представља довољну карактеристичну црту лица коме се приписује, па због тога уз именице за дио тијела изражен генитивом с предлогом *без* и није потребно навођење било каквог детерминатора. Будуће да се као карактеристика посесора наводи одсуство урођеног дијела тијела, глаголски еквивалент овом типу посесивних соматских синтагми није конструкција с глаголом *имајши*, него, логично, с глаголом *немајши*: *старац без руке / без косе / без једног ока* → *старац који нема руку / косу / једно око* и сл.

Интересантно је да је генитиву с предлогом *без* синониман инструментал с приједлогом *с(а)* кад се њим обиљежава дио тијела без навођења обавезног детерминатора, зато што се тада подразумевају имплицитне „одредбе које укључују тјелесни недостатак именован ријечју у инструменталу: бранитељ *с ноћом* – бранитељ *без једне ноге*; онај *с оком* – онај *без ока* и сл.” (Куна 2012: 44).

2.1.2.2. Синтагме карактеристичне појединости са односом дијела и дијела тијела

Присуство или одсуство дијела тијела не приписује се човјеку у цјелини него неком његовом већем дијелу. У питању су дакле супстантивне соматске синтагме са односом већег и мањег дијела тијела, с тим да мањи дио тијела има функцију неконгруентног атрибута са значењем карактеристичне појединости. Тако се непосредно навођењем мањег дијела тијела карактерише већи дио тијела а посредно и човјек у цјелини. Јер, „не може се нешто односити на дио тијела, а да се то не односи на особу” (Куна 2012: 133). У супстантивним синтагмама са односом већег и мањег дијела тијела, значење карактеристичне појединости има мањи дио тијела, који се може обиљежити двама падежним формама:

- а) *инструменталом с предлогом С(А)*, као нпр.:
 - Посматрао је како по клавиру игра *рука с дугим прстима*. – По дижући сукњу, она откри *ноћу с крзавим кољеном*. – Имала је *очи с обојеним кајцима*. – Гледао је у *прсте с лакираним ноктима*.
- б) *генитивом с предлогом БЕЗ*, као нпр.:
 - Прво се на вратима појави *глава без косе*. – Имао је *руку без два прста*. – Имао је необично велику *главу без једног ува*.

У наведеним се примјерима инструменталом с предлогом *с(а)* већи дио тијела као посесор детерминише навођењем мањег, по нечему карактеристичног дијела тијела, док се генитивом с предлогом *без* обиљежава недостатак урођеног мањег дијела тијела као карактеристика посесора означеног већим дијелом тијела.

За разлику од инструментала карактеристичне појединости којим се означава дио којим се карактерише човјек у цјелини – инструментал с предлогом *с(а)* којим се мањим дијелом карактерише већи дио тијела

није замјењив беспредлошким генитивом, уп: **рука дугих прстију; *нога кврґавоґ кољена* и сл. На основу тога може се закључити да генитив карактеристичне појединости није конкурентан инструменталу с предлогом *с(а)* „када је ријеч о квалификацији дијела тијела својствима његова мањег дијела, а не цијеле особе или њезина духовног бића. У таквом означавању квалитативни је генитив необичан или тешко употребљив” (Куна 2012: 44).

2.2. Синтаксички посредне соматске посесивне конструкције

Синтаксичка конструкција, било синтагматска било реченична, увијек представља непосредну везу својих конституената. Кад су реченице у питању, то је по правилу веза субјеката и предиката; а кад су синтагме у питању, то су непосредне везе синтаксема као минималних функционалних јединица. У свим претходним анализираним (под)типовима соматске посесивности та се посесивност изражавала супстантивном неконгруентном синтагмом, што значи да су у непосредну синтаксичку везу довођене двије супстантивне лексеме којима су обиљежени посесор и посесум. И у свим тим синтагмама била је падежно блокирана (непромјенљива) само форма зависног члана синтагме, члана у функцији неконгруентног атрибута, док је форма надређеног члана синтагме била слободна јер је најчешће зависила од рекцијских карактеристика глагола у предикату (уп. нпр.: *Очи жене* постадоше веселе; Гледао је *у очи жене*; Видио је радост *у очима жене*; Угледаше *стиарца с дугом брадом*; Разговарали смо *са стиарцем с дугом брадом*; Причају *о стиарцу с дугом брадом* и сл.). Зато све напријед анализиране примјере карактерише и синтаксичка и семантичка соматска посесивност, синтаксичка јер су изражени формом неконгруентне супстантивне синтагме, а семантичка јер чланови супстантивне синтагме творе соматски посесивни однос.

За разлику од тих синтаксичко-семантичких соматских посесивних конструкција, у српском језику постоје и конструкције у којима се соматски посесивни однос успоставља између синтаксема које не стоје у непосредном синтагматском односу, тј. између синтаксема које не творе непосредну, него *посредну* синтагматску конструкцију, као нпр.: *Марко је Пеџра масирао њо леђима*. У наведеном примјеру глагол *масирао* има два додатка: прави акузативни објекат *Пеџра* и прилошку одредбу мјеста изражену локативом с предлогом *њо* (*њо леђима*). Када се у саоднос доведу именице у функцији објекта (*Пеџра*) и функцији прилошке одредбе мјеста (*њо леђима*), види се да те двије именице подразумијевају соматску посесивност: акузативним објектом именује се посесор (*Пеџар*), а локативном прилошком одредбом мјеста посесум као дио његовог тијела (*леђа*). Посесор и посесум означавају, дакле, однос дијела тијела и човјека као његове цјелине. Друкчије речено, семантички они представљају соматску посесивну релацију, што је провјерљиво и трансформацијом у посесивну глаголску синтагму: *Пеџар има леђа*. Међутим, посесор и посесум овдје не творе супстантивну посесивну

синтагму, ниједан од њих нема унутар реченице функцију атрибута (него је, видјели смо, посесор објекат, а посесум прилошка одредба у наведеној реченици). Посесор и посесум, дакле, не улазе у непосредну синтагматску везу. Веза између јединица посесивног односа је посредна, успостављена преко глагола. Али то није глаголска посесивност, јер „веза између двају елемената посвојног односа није изражена глаголом, него се преко њега претпоставља” (Куна 2003: 168). Соматске јединице које чине посесивни однос нису синтаксички, него само семантички у односу зависности. Те двије супстантивне лексеме стоје у лексичкосемантичком односу неутуђиве посесије. Јер, „референти [...] имена делова тела [...] имплицирају референте са којима се налазе у односу неутуђиве посесије” (Стојановић 1996: 19)¹⁵.

Зато је овај тип посесивног односа, који се у литератури назива „вањском посвојношћу” (Куна 2012), синтаксички најбоље одредити као *синтаксички посредне соматске посесивне конструкције*. Да то нису непосредне соматске супстантивне конструкције, види се по томе што су обе падежне форме – и посесора и посесума – синтаксички „блокиране” (везане за одређене падежне форме), и што ни посесор ни посесум немају функцију атрибута. Да то нису глаголске посесивне синтагме, види се по томе што у реченицама с оваквим соматским лексемама није употријебљен ниједан од посесивних глагола (ни *имаџи*, ни *посјеговати*, ни *припадаџи*, ни глагол *биџи* у посесивном значењу).

Кад се из реченице издвоје, и у синтагматску везу доведу супстантивне лексеме, види се да улогу атрибута у таквим конструкцијама увијек има супстантивна лексема којом се обиљежава посесор, док је надређени члан синтагме именица којом се означава дио тијела као посесум. С обзиром на форму посесора, све се ове конструкције могу подијелити у двије групе: 1) дативне посесивне соматске конструкције, и 2) акузативне посесивне соматске конструкције.

2.2.1. Дативне синтаксички посредне соматске посесивне конструкције

То су све конструкције у којима је посесор којим се именује или упућује на људско биће изражен беспредлошким дативним обликом супстантивне ријечи (најчешће енклитичким обликом личне замјенице), најчешће у функцији неправог објекта, док је посесум, којим се именује дио тијела, изражен различитим предлошко-падежним формама по правилу у функцији прилошке одредбе мјеста. Овај тип соматског посесивног односа реализује се у реченицама с великим бројем глагола, који

¹⁵ То потврђује и чињеница да се нпр. у реченици *Гледао јој је стално у ноге* „датив не може изоставити” јер „није непосредно условљен валентношћу глагола”, а да он „није допуна у дативу, показује се кад се одређени именички лексеми у реченици замјењују другима, јер се онда датив више не може ставити”. Тако је реченица **Гледао јој је у сунце* „супротна норми. Датив, дакле, не зависи директно од глагола, већ од субкласе [супстантивних] лексема у другом члановима реченице” (Кривокапић 1979: 143).

показују различите начине „захваћености” („погођености”) дативног посесора,¹⁶ као нпр.:

– Уноси му се у лице. – Просто ми паде на њрса. – Вјеша му се о враш. – Склони ми се с очију. – Скини ми се с враша. – За срце си ми прирасла. – Не излази ми на очи. – Пођох јој уз бушину. – Објеси му се о врашу. – Гледам јој у ноге. – Стоји му то надохвај руке. – Налази му се иза леђа. – Треба да му будеш њред очима. – Баци му се њред ноге. – Метну му руку на раме. – Пред ноге му положи плијен. – Баци јој одјећу њод ноге. – Извуче му штап исњод ногу. – Загребао му је њо лицу. – Та мисао му проструја кроз главу. – Бол му дође до жрла. – Лед му се ухватио око срца. – Сијева ми у глави. – Крчи му у цријевима. и сл.

Као што се из примјера види, зависно од типа глагола у предикату и начина на који он „захвата” лице на које се упућује енклитичким дативним обликом личне замјенице – посесум, којим се обиљежава дио тијела, јавља се у најразличитијим предлошко-падежним генитивним, акузативним, инструменталним или локативним формама. Форма посесума је, дакле, задата типом глагола у предикату, односно начином његовог „захватања” („погођености”) лица означеног дативом, с тим да то не мора бити једна једина форма, него нека од форми унутар појединих семантичких мјесних поткатегорија: циљне, локационе, или оријентационе; уп.: Стоји му то надохвај руке / исњод руке / њоред руке / њод руком и сл.

2.2.2. Акузативне синтаксички њосредне соматске њосесивне конструкије

То су конструкије у којима је посесор којим се обиљежава лице исказан беспредлошким акузативом, док је посесум којим се именује дио тијела, зависно од типа глагола у предикату, именован којом другом падежном формом. Притом ни посесор ни посесум немају атрибутску функцију.

Ове се конструкије, како је то показао Б. Куна (2012: 185–192), остварују с неколика значењска типа глагола:

- а) с глаголима тјелеснога додир, какви су *ђушнуњи*, *ђазити*, *ђржањи*, *мунуњи*, *нањиљањи*, *ођребањи*, *окрзнуњи*, *њљунуњи*, *њођлађити*, *њођодити*, *њољубити*, *ранињи*, *њакнуњи*, *њуњи*, *ухвањити*, *њчењањи*, *бањити* и сл. (Куна 2012: 186). Уз те глаголе у соматским конструкијама посесор је именован беспредлошким објекатским акузативом, док је посесум којим се исказује дио посесора, обиљежен предлошко-падежним генитивним, акузативним или локативним спојевима с предлозима *за*, *њо*, *у*, *на*, *исњод* и *њод* у функцији прилошке одредбе мјеста, као нпр.:

¹⁶ Семантичка „улога” тих глагола, без издвајања соматских од осталих синтагми неotuђиве посесивности, уз указивање на различите типове падежних форми којима се обиљежава дио тијела као посесум, даје се у монографијама И. Палића (2010: 101–162) и Б. Куне (2012: 154–182).

– Ударио *џа* је *по ушима*. – Погладио је *дјевојчицу по коси*. – Пас *џа* је угризо *за ногу*. – Ухватио *џа* је *за гушу*. – Пољубио је *владика у руку*. – Пљунуо *џа* је *у лице*. – Мунуо *џа* је *под ребра*. – Обрисао *ју* је *испод носа*. – Бацио је *прошивника на кољена*, и сл.

- б) с глаголима гледања (*гледаџи*, *погледаџи*, *нишаниџи*, *џађаџи*, *нациљаџи*), уз које је лице као посесор исказано објекатским беспредлошким акузативом, а његов дио као посесум прилошком одредбом мјеста израженом акузативом с предлогом у, као нпр.:

– Гледао *џа* је *у очи*. – Погледала *џа* је *у лице*. – Нациљао је *криминалаца у руку*. – Гађао је *човјека у ногу*. – Нанишанио *џа* је *у сџојало*, и сл.

- в) с глаголима за изрицање стања, какви су *бољеџи*, *голицаџи*, *џушиџи*, *мучиџи*, *пеђи*, *жариџи*, *пробадаџи*, *сврбјеџи* и можда још који. Уз ове (в) глаголе посесор исказан беспредлошким акузативом може бити или у функцији логичког субјекта или у функцији правог објекта. Кад је у функцији логичког субјекта, дио тијела као посесум обиљежава се локативним прилошким одредбама с предлогом у или (ријетко) *на*. Посесумом се наводи (локализује) дио тијела који је захваћен стањем обиљеним глаголом, као нпр.:

– Боли *џа* у *џлућима*. – Мене *жига* у *леђима*. – *Милана* пробада у *крсџима*. – *Гуши* *џа* у *џрлу*. – Пече *џа* у *желуцу*. – *Голица* *џа* *на дну срца*. – *Мучи* *џа* у *сџомаку*. – *Жари* *џа* у *желуцу*. – *Пецка ме* у *сџима*, и сл.

Када је уз наведене глаголе стања акузативни посесор у функцији правог објекта, посесум којим се обиљежава дио тијела исказан је номинативом у функцији граматичког субјекта (уп. Пипер 2005: 696; Куна 2012: 191), као нпр.:

– Боли *џа* *нога*. – *Пецка ме језик*. – *Сврби* *џа длан*. – *Мучи* *џа сџомак*. – *Жигају ме косџи*, и сл.

3. Закључак

3.1. У раду је извршена анализа соматских неконгруентних посесивних синтагми код којих су и посесор и посесум изражени супстантивним лексемама. То, међутим, нису све соматске посесивне конструкције, него под њих потпадају још, у анализу неукључене, синтагме у којима се посесивност изражава посесивним придјевом или посесивном замјеницом, као и конструкције глаголске посесивности, у којима је верификатор посесивности посесивни глагол (*имаџи*, *биџи*, *џосједоваџи* или *џријадаџи*). Соматске глаголске конструкције у анализу се уврштавају само експланаторно, тј. у случајевима када трансформација супстантивних соматских синтагми у глаголске посесивне конструкције служи за верификацију посесивног значења.

3.2. У овоме раду су анализи подвргнута два структурно-семантичка типа соматских посесивних конструкција: а) *атрибуџске соматске посесивне синтагме*, то су граматикализоване атрибутске конструкције

код којих посесор и посесум чине супстантивну синтагму (супстантиви којим се означава човјек и његов дио тијела у непосредном су атрибутомском односу). У те конструкције осим правих атрибутомских посесивних синтагми улазе и атрибутомске синтагме са квалитативним или значењем карактеристичне појединости; б) *синтаксички посредне соматске посесивне синтагме*, то су „глаголом опосредоване” конструкције у којима ни посесор ни посесум немају функцију атрибута, али семантички подразумевају соматску посесивност; супстантиви којима се означава човјек и његов дио тијела не чине непосредну супстантивну синтагму, нису у непосредној синтагматској вези, ниједан дакле не врши у реченици функцију атрибута, него имају неатрибутомске функције. У питању су конструкције у којима „непосесивни” глагол у предикату својом семантиком условљава навођење и супстантива којим се именује човјек и супстантива којим се именује неки његов интегрални дио тијела у различитим неатрибутомским функцијама. Ове соматске конструкције, дакле, не потпадају ни под атрибутомске соматске конструкције ни под предикатске соматске конструкције, него су заправо глаголом опосредоване соматске конструкције засноване на лексичкосемантичком међуодносима двају неатрибутомских реченичних чланова.

3.2.1. *Атрибутомске соматске посесивне синтагме* подијељене су, с обзиром на то коју синтагматску позицију заузимају посесор и посесум – у два структурна типа: а) праве соматске неконгруентне посесивне синтагме, и б) соматске неконгруентне посесивне синтагме са значењем карактеристичне појединости. И један и други тип синтагми, с обзиром на то да ли у синтагматски однос ступају супстантивне лексеме којима се означава човјек и његов дио тијела или пак лексеме којима се означава однос између већег и мањег дијела тијела, анализирани су издвајањем и описом структурних и семантичких диференцијација двају подтипова, и то: 1) соматских посесивних супстантивних синтагми с односом дијела и цјелине, и 2) соматских супстантивних синтагми са посесивним односом два дијела тијела – већег и мањег.

3.2.2. *Синтаксички посредне соматске посесивне синтагме* јесу конструкције у којима се соматски посесивни однос успоставља између синтаксема које не стоје у непосредном синтагматском односу, тј. соматска посесивност се успоставља између синтаксема које не творе непосредну, него *посредну* синтагматску конструкцију. То су конструкције у којима веза између двају елемената посесивног односа није изражена глаголом, него се преко њега претпоставља, тако да соматске јединице које чине посесивни однос нису синтаксички, него само семантички у односу зависности. Те двије супстантивне лексеме стоје у лексичкосемантичком односу неотуђиве посесије. С обзиром на форму посесора, све смо ове синтаксички имплицитне а семантички експлицитне соматске посесивне синтагме, подијелили у двије групе: 1) дативне посесивне соматске конструкције, и 2) акузативне посесивне соматске конструкције. Оба наведена модела синтаксички посредних соматских посесивних

синтагми анализирана су с обзиром на њихове семантичке и синтаксичке подтипове, прије свега с обзиром на то у којим се падежним формама и синтаксичким функцијама реализује посесум као надређени члан синтагме, којим је обиљежен дио тијела.

Листа референци

- Батистић 1972: Tatjana Batistić, *Lokativ u savremenom srpskohrvatskom jeziku*, Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik.
- Вићентић и др. 2004: Биљана Вићентић, Маријана Папрић, Драган Милојевић, Часлав Манчић, *Грађа за библиографију српске синтаксе*, II поправљено издање, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Драгићевић 2007: Рајна Драгићевић, *Лексикологија српског језика*, Београд: Завод за уџбенике.
- Ковачевић 1981: Miloš Kovačević, „Posesivne imeničko-padežne siuntagme u djelima Anđelka Vuletića”, *Književni jezik*, X/3, Sarajevo, 25–35.
- Ковачевић 1983: Miloš Kovačević, „Padežne i prijedložko-padežne konstrukcije kao imenički dodaci sa značenjem karakteristične pojedinosti u djelima Anđelka Vuletića”, *Književnost i jezik*, XXX/3, Beograd, 155–168.
- Ковачевић 1992: Miloš Kovačević, „Semantički tipovi nekongruentnih atributa srpskohrvatskog jezika”, *Kroz sintagme i rečenice*, Sarajevo: Svjetlost, 9–29.
- Куна 2003: Branko Kuna, „Između atributne i predikatne posvojnosti”, *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, knj. 29/1, Zagreb, 157–171.
- Кривокапић 1979: Gudrun Krivokapić, „Posesivni dativ u nemačkom i srpskohrvatskom jeziku”, *Radovi Instituta za strane jezike i književnosti 1: Gramatička teorija, kontrastivne studije i nastava stranih jezika*, Novi Sad: Filozofski fakultet, 137–152.
- Куна 2012: Branko Kuna, *Predikatna i vanjska posvojnost u hrvatskome jeziku*, Osijek: Filozofski fakultet.
- Омеровић 2011: Mirela Omerović, *Nekongruentni atribut u bosanskome jeziku*, Sarajevo: Slavistički komitet.
- Палић 2010: Ismail Palić, *Dativ u bosanskome jeziku*, Sarajevo: Bookline.
- Пипер 2005: Предраг Пипер, „Посесивност”, у: Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић, *Синтакса савременог српског језика: Простиа реченица*, Београд, Нови Сад: Београдска књига, Институт за српски језик САНУ, Матица српска, 679–700.
- Ришнер 2006: Vlasta Rišner, „Atribut i i njihova značenja”, *Filologija*, br. 46–47, Zagreb, 253–269.
- Стојановић 1996: Smiljka Stojanović, *Binarne relacije posesije u engleskom i srpskohrvatskom jeziku*, Beograd: Filološki fakultet.
- Фелешко 1995: Казимјеж Фелешко, *Значења и синтакса српскохрватског јенијива*, с пољског превела Гордана Јовановић, Београд – Нови Сад: Вукова задужбина, Матица српска, Орфелин.
- Филмор 1968: Charles J. Fillmore, „The Case for Case”, *Universals in Linguistic Theory*, eds. Bach E. and R. Harms, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1–88.

Милош М. Ковачевић

SOMATIC INCONGRUENT POSSESSIVE SYNTAGMAS IN SERBIAN LANGUAGE

Summary

The paper analyzes the somatic incongruent possessive syntagmas by means of which the possessor and the possessum are expressed by substitutive lexemes. Two types of structural and semantic types of somatic possessive constructions are thus analyzed: a) *attributive somatic possessive syntagmas*, representing the grammaticalized attributive constructions whereby the possessor and the possessum constitute substitutive syntagma (substitutive by means of which a man and the upper part of the body are signified via direct attributive correlation); besides the authentic attributive possessive syntagmas, the constructions also include attributive syntagmas conveying qualitative meaning or the meaning of a specific particularity; b) *syntactic indirect somatic possessive syntagmas*, constructions by means of which the correlation between syntexemas is obtained, but with no direct correlation in terms of syntagmatic correlation, that is to say the somatic possessivity is not obtained among the syntexemas that do not create the direct, but indirect syntagmatic construction. These constructions are those whereby the correlation obtained between two elements of a possessive relation is not expressed by the verb, but is constructed via the verb, thus the somatic units constituting the possessive correlation are not syntactically, but only semantically interrelated. The paper provides structural and semantic subclassification of the models in question, as well as a detailed analysis of the respective syntactic and semantic characteristics.

Key words: possessivity, unalienable possessivity, somatic possessivity, incongruent substitutive syntagmas, indirect syntactic constructions

Примљен: 9. јуна 2019. године
Прихваћен: 12. јуна 2019. године